

ШУГАЛО А. Я.,
аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.85:347.63
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.54>

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

На виконання вимог Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (CETS № 210) до національного законодавства були внесені суттєві зміни. У результаті цих змін Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 126-1 «Домашнє насильство». Поява якісно нової статті одразу викликала жвавий інтерес з боку наукової спільноти, результатом якого стала низка публікацій. Введення до Кримінального кодексу України (КК України) ст. 126-1 потребує її ґрунтового наукового осмислення, оскільки діяння, які описані у цій нормі, охоплюються суміжними із нею статтями закону про кримінальну відповідальність. Стаття присвячена пошуку шляхів вдосконалення правових механізмів протидії та запобігання домашньому насильству зі врахуванням особливостей цього правопорушення.

Звернено увагу на основні нормативні акти держав, які проводять велику роботу з регулювання боротьби з насильством для його припинення та розробляють високоякісні заходи протидії цьому явищу. Обґрунтовано актуальність вивчення та врахування в нормотворчій діяльності міжнародних стандартів протидії домашньому насильству. Проаналізовано модельне законодавство ООН про домашнє насильство та перспективи впровадження його норм у вітчизняну практику. Мета статті – проаналізувати міжнародні нормативні акти, спрямовані на регулювання боротьби з домашнім насильством, та вивчити відповідний досвід, який може бути використаний для організації регулювання у цій галузі в нашій державі.

Проаналізовано міжнародні правові акти з досліджуваної тематики, такі як: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Модельне законодавство про насильство в сім'ї, прийняте Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН, Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок, Пекінська декларація, Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Ключові слова: запобігання та протидія домашньому насильству, міжнародні правові стандарти, міжнародний досвід, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство.

Shugalo A. Ya. International experience in counteraction domestic violence

Substantial changes have been made to the requirements of the Council of Europe Convention on the Prevention and Combating of Violence against Women and Domestic Violence (CETS No. 210), the national legislation has been substantially amended. As a result of these changes, the Criminal Code of Ukraine has been supplemented by Article 126-1 "Domestic Violence". The appearance



of a qualitatively new article immediately aroused great interest from the scientific community, which resulted in a number of publications. Introduction to the Criminal Code of Ukraine, Article 126-1, requires its in-depth scientific comprehension, since the acts described in this provision are covered by other criminal liability law articles which are contiguous to it. The article explores the ways to improve legal mechanisms that counter and prevent domestic violence, taking into account specific traits of such offense.

The main normative acts of the states are revealed, which in the regulation of counteraction to violence do a lot of work to overcome it and develop effective measures for this purpose. The relevance of studying and taking into account international standards for combating domestic violence in rule-making activities is substantiated. The UN model legislation on domestic violence and the prospects of implementing its norms in domestic practice are analyzed. The world community is actively trying to combat domestic violence, and therefore the study of foreign experience and legislation, which provides for liability for violence, contributes to the development of proposals to improve the rules for combating domestic violence.

International legal acts on the subject under study were analyzed, such as: the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Model Law on Domestic Violence adopted by the Resolution of the UN General Assembly, the UN Declaration on the Elimination of Violence against Women, the Beijing Declaration, the Optional Protocol to The UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence and Combating These Phenomena (Istanbul Convention).

Key words: *prevention and counteraction to domestic violence, international legal standards, international experience, physical violence, psychological violence, economic violence.*

Вступ. На підставі ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. КК України було доповнено статтею, яка встановлює кримінально-правову заборону домашнього насильства (ст. 126-1), а також запропоновано ввести обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1). У Пояснювальній записці до проекту цього закону вказується, що за останні три десятиліття домашнє насильство привертає підвищену увагу з боку міжнародної спільноти, що знаходить своє відображення у міжнародному праві. А тому введення запропонованих змін дозволить запровадити додаткові заходи, спрямовані на створення запобіжних, захисних та каральних кримінально-правових механізмів боротьби з домашнім насильством, чим буде забезпечено відповідність законодавства України сучасним європейським стандартам у цій сфері та нагальним потребам українського суспільства [1].

Не викликає заперечень той факт, що проблема домашнього насильства має загальносвітовий характер та є викликом для кожної без винятку держави, оскільки насильство в сім'ї є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини і громадянина, яке нерідко має прихований (латентний) характер. Згідно даних Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік найбільшу кількість жінок щодо яких мали місце випадки домашнього насильства відзначено в Пакистані (85%), Ємені (67%), Болівії (64,1%), Афганістані (60,8), натомість найменшу – у Канаді (1, 9%), Чилі (6,7), Швейцарії (9,8), Австрії (13%) [2]. При цьому проблематика домашнього насильства є найбільш гострою у слабозвинених державах, де це явище нерідко виправдовується чи вважається сталою практикою. Не випадково у зверненні генерального доповідача з питань



насилення над жінками Мендеса Боти вказується, що домашнє насильство є поширеним кримінальним правопорушенням, однак багато жертв сприймають його як невідворотне явище в житті, а відтак не повідомляють про факт його вчинення. Інші ж не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази у своїх державах [3, с. 8]. А тому завданням світового співтовариства є розробка дієвих механізмів протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Розгляд та вирішення питань протидії домашньому насильству є можливим лише з позиції різних дисциплін. Такий висновок ґрунтується на тому, що домашнє насильство є так би мовити комплексною проблемою для запобігання та протидії якій існує необхідність в об'єднанні зусиль чи не всіх соціальних інституцій. А тому розгляд окресленої проблематики необхідно здійснювати на засадах міждисциплінарного підходу. У зв'язку з цим вивчені джерела можна поділити на так звані дві групи.

Перша група наукових досліджень охоплює праці авторів, які спеціалізуються в області міжнародного права. Мова йде, зокрема, про праці М.Т. Гаврильова, А.О. Галая, Б.В. Головкина, К.А. Гурковської, К.М. Данченка, О.В. Казновецької, Л.М. Легенької, Г.Ю. Лук'янової, А.А. Нікітіна, С.В. Родіна та інших. Друга група теоретичних розробок безпосередньо присвячена питанням кримінальної відповідальності за домашнє насильство. І.О. Бандурка, О. Біловол, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, Ю.С. Кіцул, Т.М. Малиновська, В.С. Мельянков, О.І. Степаненко, М.І. Хавронюк та інші. Втім аналіз наукових праць засвідчує, що питання міжнародно-правових механізмів протидії домашньому насильству є недостатньо чи неоднозначно висвітленими у теорії кримінального права, що загострює необхідність вивчення цієї проблематики.

Постановка завдання. Таким чином метою цієї статті є розгляд міжнародного досвіду протидії домашньому насильству.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що потерпілим від домашнього насильства може бути будь-яка особа (як чоловічої, так і жіночої статі), втім вперше на світовому рівні проблематика насильства в сім'ї була актуалізована завдяки міжнародному руху щодо захисту прав жінок, які складали найбільш уразливу групу, що потерпали від його проявів [4, с. 4]. У міжнародному праві є чимало нормативно-правових актів, які регламентують заборону застосування домашнього насильства. Щоправда лівова частка належить таким, що спрямовані на захист від насильства виключно щодо жінок. Це пояснюється тим, що вони піддаються більшому ризику його застосування, що склалося історично. Серед таких можна навести наступні: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 3 вересня 1981 р., Модельне законодавство про насильство в сім'ї, прийняте Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 2 лютого 1996 р., Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 р., Пекінська декларація від 15 вересня 1995 р., Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок від 6 жовтня 1999 р. (ратифікований Україною 5 червня 2003 р.) тощо.

Одним із найбільш значущих документів, які спрямовані на протидію саме домашньому насильству є Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) ратифікована Україною від 20 червня 2022 р. У п. «б» ст. 3 міститься дефініція поняття домашнього насильства, яке трактується як усі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні.

У цьому нормативно-правовому акті особлива увага акцентується на захисті жінок від застосування щодо них домашнього насильства. Зокрема, у п. 4 ст. 12 вказується, що Сторони вживають необхідних заходів для заохочення всіх членів суспільства, особливо чоловіків і хлопців, активно сприяти запобіганню всім формам насильства. Сторони забезпечують, щоб заходи, ужиті для безпеки осіб були спрямовані на надання самостійності та еконо-



мічної незалежності жінкам – жертвам насильства, ґрунтувалися на гендерному розумінні насильства стосовно жінок і домашнього насильства та зосереджувалися на правах людини та безпеці жертви, а також були спрямовані на уникнення повторної віктимізації.

У Конвенції також акцентується на необхідності враховувати особливі потреби уразливих осіб, у тому числі дітей-жертв (ч. 3 ст. 18). Вчинення правопорушення щодо них чи в їх присутності визнається обтяжуючою обставиною (п «с» ст. 46). Водночас доводиться констатувати, що відповідно до положень цього нормативно-правового акту захист жінок від домашнього насильства все ж залишається в пріоритеті. Такий підхід, за твердженням В.С. Мельянкова, може бути виправданим для тих держав, де наявна оптимальна нормативно-правова база стосовно захисту прав дитини, втім, на його погляд, для тих держав, які лише починають визнавати серйозність проблеми домашнього насильства на нормативному рівні – не встановлення захисту дитини як пріоритету є критичною помилкою [5, с. 92].

З такою позицією можна погодитись лише частково. Незважаючи на те, що у Конвенції від 20 червня 2022 р. справді норми про охорону дитини від домашнього насильства мають, так би мовити, похідний характер, втім міжнародною спільнотою розроблено цілу низку документів, які спрямовані на їх захист від насильства, а саме: Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р., Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р., Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 1 грудня 2012 р. тощо. Це пов'язано з тим, що діти є особливо уразливими до проявів насильства. Психологічні травми отримані внаслідок його застосування негативно впливають на процес їхнього розвитку. Більше того, спостерігаючи за фактами насильства щодо членів сім'ї, з високою ймовірністю така поведінка для дитини в майбутньому може стати закономірністю. Так, відповідно до даних ВООЗ більше чверті дітей в Європейському просторі щороку піддаються різним формам насильства: 23% – фізичному, 9% – сексуальному, 30% – психологічному [6, с. 19].

В той же час доводиться констатувати, що законодавство жодної з держав повною мірою не захищає потерпілих від проявів домашнього насильства. Прикладом цьому слугують Рішення ЄСПЛ на підставі звернень громадян за захистом своїх порушених прав, а саме: справа «Беваква та С. проти Болгарії» від 12 червня 2008 р., справа «Осман проти Великобританії» від 28 жовтня 1998 р., справа «Бутуруга проти Румунії» від 11 лютого 2020 р., справа «Контрова проти Словаччини» від 3 жовтня 2017 р., справа «Опуз проти Туреччини» від 9 червня 2009 р., справа «Талпіс проти Італії» від 2 березня 2017 р., справа «Коваль проти Польщі» від 18 вересня 2012 р. Так, у справі «Е.М. проти Румунії» від 30 жовтня 2012 р. заявниця поскаржилась на неефективність розслідування кримінального провадження за її скаргою щодо факту застосування домашнього насильства, вчиненого у присутності її доньки. Румунські суди відхилили скарги заявниці у зв'язку з недоведеністю факту домашнього насильства. Втім ЄСПЛ у своєму рішенні дійшов висновку, що органами державної влади не було вчинено жодних дій щодо захисту заявниці від агресивної поведінки чоловіка, незважаючи на те, що в законодавчій базі Румунії передбачено взаємодію між різними органами влади та заходи позасудового характеру щодо виявлення і протидії домашньому насильству.

Іншим прикладом є справа «Халіче Кіліч проти Туреччини» від 28 червня 2016 р., яка стосується смерті дочки заявниці, яку вбив чоловік, незважаючи на те, що вона чотири рази подавала скарги й отримала три судових накази та приписи. У рішенні ЄСПЛ вказується наступне: «Не зумівши покарати чоловіка за те, що він не виконував припису, ухваленого щодо нього, національні органи влади позбавили приписи будь-якої ефективності, таким чином створивши атмосферу безкарності, що, своєю чергою, дозволяло йому неодноразово нападати на дружину та не нести за вчинене відповідальності. Суд також визнав неприпустимим той факт, що дочку заявниці залишили в безнадійному стані або без захисту, коли вона зіштовхнулася з жорстокою поведінкою її чоловіка, і, проігнорувавши повторні акти насильства та погрози вбивства на адресу жертви, органи влади створили атмосферу, яка потурає домашньому насильству» [7].



Висновки. Таким чином проблема домашнього насильства є загальносвітовою, а тому на міжнародному рівні постійно триває робота над вдосконаленням засобів протидії цьому суспільно небезпечному явищу. Успіх же реалізації поставлених завдань, насамперед, залежить від дієвості законодавства кожної держави та вжиття належних заходів органами державної влади для протидії проявам насильства в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4952&skl=9 (дата звернення: 8 липня 2022 р.)
2. Дані Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік. Гендер, інституції та база даних розвитку (GID-DB) 2019. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=GIDDB2019>
3. Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). Довідник для членів Парламенту. Секретаріат Комітету з рівних прав і недопущення дискримінації Парламентська асамблея Ради Європи. 2013 р. 108 с.
4. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / В. В. Голіна, Н. О. Готорова, О. М. Руднева, А. Б. Блага та ін. Х. : Спайк, 2003. 208 с.
5. Мельянков В.С. Проблематика криміналізації домашнього насильства. *Міжнародний мультидисциплінарний науковий журнал «КОГОС»*. Мистецтво наукової думки. № 10. 2020. С. 91-99.
6. Захист дитини від насильства та жорстокого поводження: сучасні виклики [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 3 черв. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 183 с.
7. Халіче Кіліч проти Туреччини: Рішення Європейського суду з прав людини від 28 червня 2016 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%22itemid%22:%22003-5420099-6785234%22>} (дата звернення: 12 липня 2022 р.)

